

Анна Александровна Лебединская,
кандидат политических наук, доцент кафедры психологии, педагогики и философии,
Кременчугский национальный университет имени М. В. Остроградского,
ул. Первомайская, 20, м. Кременчуг, Украина

НАЦИОНАЛЬНОЕ САМОСОЗНАНИЕ КАК СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКТОР УСПЕШНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ УКРАИНСКОГО ГОСУДАРСТВА

В статье идет речь о роли национального самосознания в формировании политической нации Украины в условиях процесса глобализации, его влияния на функциональность государства; определяется основная функциональная ценность национальной идеи, направленной на достижение единства, консолидации политической нации для преодоления проблем, стоящих сегодня перед украинским государством. Исследование также описывает различные сферы определения политической нации, формы взаимодействия субъектов и объектов государственного образования и национальные особенности, диалектика этно- и национального генезиса, развития отдельных компонентов национального самосознания. В статье также дается анализ этносамосознания, национальной идентичности как части национального самосознания современных украинцев, что является фактором успешного развития процессов государственного образования. Вывод указывает на то, что национальное сознание, основанное на национальной идее, необходимо для успешного государственного формирования новой Украины.

Ключевые слова: национальное самосознание, политическая нация, национальная идея, национальное государство, этноидентификация.

Подано до редакції 01.03.2016

Рецензент: д. психол. н. К. В. Седих

УДК: 316.48:316.356.2

Ольга Володимирівна Літвінова,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, педагогіки та філософії,
Дарина Володимирівна Коломойчук,
студентка IV курсу спеціальності «Психологія»,
Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського,
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчуг, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТІ МІЖ ПРЕДСТАВНИКАМИ РІЗНИХ ПОКОЛІНЬ В СІМ'Ї

У статті представлено результати теоретичного аналізу проблеми міжпоколінних конфліктів у сім'ї; розглянуто причини, форми прояву та стратегії поведінки представників різних поколінь у конфліктних ситуаціях. Проаналізовано результати емпіричного дослідження щодо стратегій поведінки прабабків у конфліктній ситуації відносно своїх дітей та онуків.

Ключові слова: сім'я, покоління, конфлікт, взаємодія поколінь, компроміс, уникання.

Постановка проблеми. Проблема взаємовідносин між молоддю та старшим поколінням була завжди, однак у кожен конкретний період часу зміст цієї проблеми мав конкретно історичний характер і формував свої моделі взаємодії між поколіннями. У сучасних умовах розвитку суспільства, які насичені конфліктним протистоянням в політичному, економічному, соціальному житті єдиним осередком спокою і емоційної підтримки повинна стати родина. Особливого значення набувають міжособистісне спілкування, взаємодія і взаєморозуміння між всіма членами родини, вироблення конструктивних стратегій поведінки між представниками різних поко-

лінь в ситуації конфлікту, у разі виникнення розбіжностей ціннісних орієнтацій і життєвих орієнтирів.

Сучасний стан розвитку української родини детерміновано низкою чинників, серед яких можна виокремити: загальні тенденції, властиві сучасним шлюбно-сімейним стосункам; специфіку української культури, регіональні, етнічні та релігійні особливості; суперечливі результати розвитку сім'ї в умовах колишнього СРСР. В українських сім'ях, на відміну від західноєвропейських, діти дуже пізно стають незалежними від батьків. Через житлові і фінансові проблеми, труднощі у вихованні дітей, а також по ряду ін-

ших (частіше – психологічних) причин одружені діти залишаються з батьками [6].

На сьогодні наявна трансформація відносин молодших вікових груп до старшого покоління в напрямку від традиційно-шанобливого до нетрадиційного – засуджуючого, зневажливого, у кращому випадку мова йде про абсолютно байдуже ставлення. У таких умовах люди похилого віку виявилися кинутим поколінням, позбавленим співчуття, співпереживання і допомоги з боку молодших членів суспільства. Відбулася зміна багатовікової традиції суспільства, яка стала негативною не тільки для немолодих людей, але і для всієї решти членів суспільства. Зміни, що повністю відкидають досвід попередніх поколінь, ведуть до конфлікту і розриву між поколіннями [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вивчення міжпоколінних відносин у сім'ї не є новою в психологічній науці. Основні аспекти розгляду цієї проблеми були викладені в роботах зарубіжних авторів, таких як: Р. Бендлер, Р. Бергес, Дж. Бурнгам, П. Ватцлавік, Р. Вінч, Д. Джексон, Дж. Едварде, В. Кепхарт, С. Мінухін, Р. Річардсон, Р. Скіннер, Х. Фішман, Дж. Хейлі і багатьох інших. У вітчизняній психології проблема міжпоколінних відносин у сім'ї була розглянута в роботах В. С. Агєєва, Ю. Є. Альошиної, О. О. Бодальова, А. К. Дмитрієнко, В. М. Дружиніна, Т. М. Мішиної, В. В. Століна, А. С. Співаковської, Е. Г. Ейдеміллера та ін.

Взаємодія поколінь – це похідна характеристика соціальної структури, соціальних стосунків, вважають Ш. Айзенштадт і Т. Парсонс [4]. Міжпоколінні взаємини на мікрорівні соціальних зв'язків, у сім'ї, особливо значущі, оскільки, на відміну від великої, в малій соціальній групі стосунки людей мають безпосередній характер [6]. Для повноцінного розвитку особистості дуже важливо знання свого минулого, історії життя своїх предків, сімейні історії, сімейні цінності, традиції. Особливу цінність для аналізу міжпоколінних взаємин мають роботи Б. Дубіни, Ю. Лотмана, в яких розкривається зв'язок змін з культурно-історичною традицією розвитку суспільства. На сьогодні посилюється увага до геронтологічної проблематики в контексті усвідомлення статусу немолодих людей як особливої соціальної проблеми (В. Альперович, О. Дмитрієв, М. Єлутіна, Н. Сачук, Є. Стеженська, А. Рубакін, В. Шапіро) [4].

У сучасній літературі з проблеми взаємостосунків поколінь переважають дві точки зору. Одні автори обґрунтовують ідею глобального загального розриву між поколіннями, який постійно збільшується (М. Мід, С. Паркінсон). Інші підкреслюють маятниковий характер міжпоколінних взаємостосунків, з їхньої точки зору періоди конфліктів перетинаються з періодами спадкоємності (Х. Ортега-і-Гассет, Л. Фойер). З'явилось багато досліджень, у центрі уваги яких був «конфлікт поколінь», «розрив поколінь». Так, американський соціолог Л. Фойер вважав, що «конфлікт поколінь» є універсаль-

ною темою людської історії. Він ґрунтується на початкових рисах людської природи і є, можливо, навіть більш важливою рушійною силою історії, ніж класова боротьба [10].

Мета статті полягає у теоретичному аналізі психологічних особливостей взаємодії між поколіннями в сім'ї; в аналізі емпіричних даних щодо стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях між представниками різних поколінь у сім'ї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжпоколінний конфлікт у сім'ї – це різновид соціальної взаємодії нащадків і предків (прабатьків, батьків, дітей, онуків та ін.), що належать до соціальної спільності, заснованої на шлюбі або спорідненості, в якій існують принципові відмінності (вікові, соціально-економічні, ідейно-політичні, субкультурні та інші). Відсутність згоди загострює суперечності в системі сімейних, індивідуальних і суспільних цінностей, внаслідок чого відбувається зіткнення взаємно не сумісних потреб, інтересів, поглядів із приводу виконання сім'єю функцій, структури сімейних взаємин та ін. [2].

Психоаналітики вважають, що в основі конфлікту поколінь лежить одвічне суперництво між батьком і сином (Едипів комплекс), матері і дочки (комплекс Електри). Хлопець не просто змагається з батьком, але і відкидає його як зразок, відмовляється від свого соціокультурного спадку. Представники авангардизму вбачають у молодіжній контркультурі єдино надійну, ефективну, радикальну опозицію щодо всього застійного, консервативного в суспільстві. Всі ці пояснення конфлікту поколінь, а також суб'єктивні оцінки молоді, яка схильна перебільшувати ступінь своїх відмінностей від старших, повинні бути доповнені аналізом об'єктивно наявних відмінностей та їх причин [3].

З точки зору М. Г. Садовського і А. А. Гліскова, аномалія відносин між поколіннями в родині – це ситуація, коли взаємодія поколінь призводить не до кооперації її членів, а до протистояння між ними аж до взаємознищення. Однак, такий варіант міжпоколінних відносин в родині зустрічається значно рідше, ніж глибока редукція, спрощення відносин між сімейними поколіннями. Причому ця редукція може розвиватися зовні безконфліктно. До числа сімейних аномалій, на їхню думку, не слід відносити конфлікт «батьків і дітей», який є необхідною умовою успішної соціалізації. Проте, не можна не брати до уваги аномальні соціально неприйнятні форми міжпоколінних конфліктів, що мають негативні наслідки для суспільства, сім'ї та особистості [8].

М. С. Бережною обґрунтовано такі чинники розвитку відхилень в міжпоколінних відносинах, як-от: критичні сімейні життєві події, сімейний стрес, кризові стани членів родини, індивідуальний особистісний досвід членів сім'ї, культурні традиції, комунікативні особливості родини, сімейна адаптація, емоційна залежність членів сім'ї один від одного, міжпоко-

лінні границі, згуртованість сім'ї, страх до змін у родині тощо. При спільному проживанні дорослих дітей та їх батьків проблема міжпоколіного конфлікту постає найбільш гостро. М. С. Бережна в цьому контексті надає типологію міжпоколінних конфліктів, розглядаючи їх як:

- розрив між ціннісними орієнтаціями дітей і батьків;
- коло проблем, по відношенню до яких не вироблений єдиний погляд, не досягнуто взаєморозуміння;
- деформація міжособистісного спілкування, яка виражається порушеннями в роботі механізмів розуміння;
- процес переміщення відповідальності в міру того, як сили старшого покоління слабшають, у той час як дорослі діти займають провідні позиції;
- складність емоційного відокремлення дітей від батьків;
- наслідок виховання, прийнятого в конкретній сім'ї;
- складність побудови рівних відносин між дорослими дітьми та їх батьками;
- відсутність чіткої психологічної дистанції між поколіннями;
- наслідок неадекватної самооцінки членів сім'ї, в основі якої лежить негативний особистісний досвід, який породжує незадоволені життєві потреби та ін. [1, С. 15-16].

Конфлікт між поколіннями, з точки зору соціологів, розглядається як виникнення протиріч і зіткнення інтересів представників різних поколінь з причин як вікових відмінностей, так і відмінностей соціально-економічних інтересів та умов життя, протилежності їхніх ідейно-політичних поглядів, приналежності до різних субкультур [6].

За специфікою суб'єктів міжпоколінні конфлікти можуть бути:

- 1) внутрішньо-особистісними (які протікають у свідомості індивіда без яскраво виражених проявів у його взаємодії з іншими сторонами конфлікту);
- 2) міжособистісними (між конкретними представниками різних поколінь);

3) між особистістю і групою (наприклад, між літньою людиною і сім'єю її сина або дочки);

4) соціально-психологічні (між малими соціально-психологічними групами поколінь, наприклад, між молодістю та батьківською сім'ями);

5) соціальні (між сімейними поколіннями як представниками поколінь у суспільстві).

За сімейними ролями виділяються конфлікти між батьками і дітьми, між прабатьками і онуками, між представниками всіх трьох поколінь, між батьками та молодим подружжям, між поколіннями й іншими родичами [3].

Серед причин конфліктної ситуації в сім'ї, які залежать від особистих (міжособистісних) проблем учасників, можуть бути: пристрасть до спиртного членів сім'ї (одного з них), несумісність інтересів і цілей сторін, матеріальні проблеми, аморальна поведінка членів сім'ї, житлові негаразди, господарсько-побутові труднощі, різне соціальне становище поколінь, відстань проживання поколінь тощо.

До причин, які залежать від особливостей сім'ї, відносяться: спільне проживання в умовах обмеженого простору, відсутність у сім'ї взаємної поваги, втручання родичів у життя сім'ї, неправильне виховання дітей, дорослішання дітей, створення дітьми власної родини, підбурювання до конфлікту сторонніх осіб, боротьба за владу і вплив в родині та ін. [10]. Наслідком конфлікту поколінь може стати розрив зв'язків між поколіннями, фізична шкода та навіть розпад родини.

Для досягнення мети було проведено пілотажне дослідження, вибірку якого склали студенти історико-краєзнавчого факультету Кременчуцького університету третього віку, заснованого на базі Кременчуцького інституту Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля (люди похилого віку) у кількості 30 осіб. Метою емпіричного дослідження стало порівняння стратегій поведінки людей похилого віку в конфліктних ситуаціях, які можуть виникати між ними та їхніми дорослими дітьми, а також між ними та їхніми онуками. В якості методики дослідження було обрано тест-опитувальник К. Томаса «Виявлення домінуючого стилю поведінки особистості в конфліктних ситуаціях», результати якого представлено в таблиці 1 і рис.1.

Таблиця 1.

Стратегії поведінки прабатьків в конфліктній ситуації відносно своїх дітей та онуків

Стратегія поведінки в конфліктній ситуації	В ситуації конфлікту з дітьми		В ситуації конфлікту з онуками	
	Кількість	%	Кількість	%
Суперництво	1	3	0	0
Співпраця	4	14	2	6
Компромiс	12	40	4	14
Уникання	5	17	11	37
Пристосування	8	26	13	43

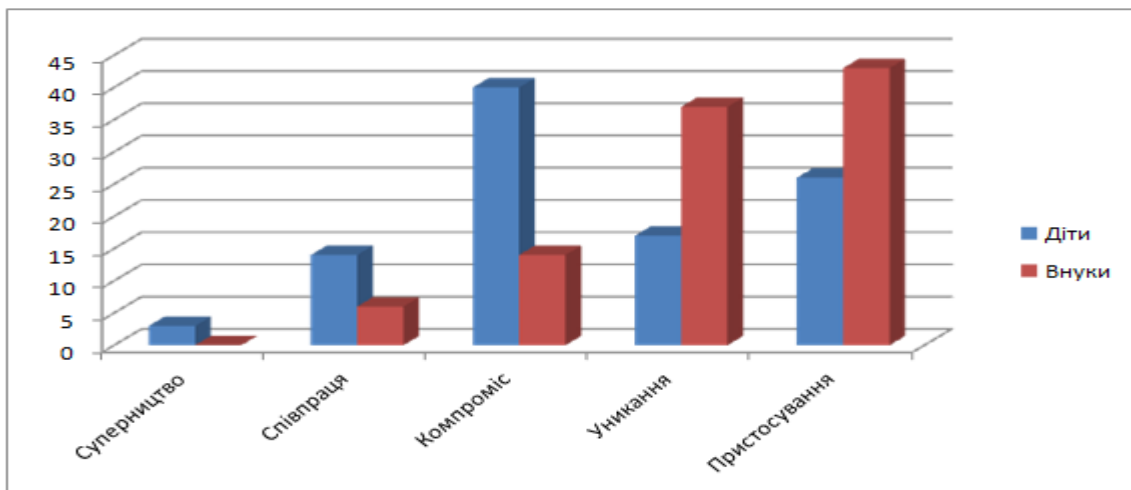

Рис. 1. Розподіл стратегій поведінки прабатьків у конфліктних ситуаціях відносно своїх дітей та онуків

Як видно з наведених даних, у людей похилого віку, які мають соціальну роль «прабатька», домінуючими стратегіями поведінки в конфліктній ситуації по відношенню до дітей виступають компроміс (40%), а по відношенню до онуків – пристосування (43%). Переважна більшість прабатьків зі своїми дорослими дітьми приймають рішення в конфліктних ситуаціях за рахунок взаємних поступок, домовленостей, конструктивного спілкування, це ситуація взаємодії двох дорослих людей, які мають право на особисту думку. В ситуації з онуками ми спостерігаємо відсторонення старшого покоління від виховної функції, вони надають перевагу відмові від своїх власних інтересів, небажання до діалогу з онуками, пристосування до їх вподобань, щоб не загострювати конфліктні ситуації. За нашим припущенням, така ситуація може бути пояснена бажанням старшого покоління зберегти дружні стосунки з онуками і перекласти виховний процес на своїх дітей, тобто батьків своїх онуків.

На другому місці за обраною стратегією поведінки в конфлікті по відношенню до онуків прабатьки обрали уникання (37%), що може означати те, що в ситуації, коли старше покоління не бачить взаємовигідного вирішення конфлікту, вони обирають просто уникати його. Це може бути уникання розмов на тему розбіжностей чи навіть зовсім уникання один одного. На третьому місці – компроміс (14%), наявна можливість знайти рішення, яке влаштуватиме обидві сторони. Останні позиції в цьому випадку займають такі стратегії, як співпраця (6%) і суперництво (0%), тобто знаходити шляхи до взаємного задоволення потреб, інтересів у ситуації конфлікту на основі конструктивного діалогу, обміну думками, почуттями, визнання права один одного на власну думку, готовність зрозуміти один одного практично не притаманна прабатькам у ситуації непорозуміння з онуками, але й суперництва не було виявлено.

У ситуаціях зі своїми дітьми значна частина людей похилого віку також застосовують пристосування (26%). Найявний більший відсоток співпраці (14%). На останньому місці застосовується суперництво (3%). Найпоширеніша причина суперництва між батьками та їхніми дорослими дітьми полягає у розбіжностях щодо виховання онуків.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене емпіричне дослідження виявило деякі відмінності у взаємодії різних поколінь в сім'ї в ситуації конфлікту. В цілому, для людей старшого покоління притаманно такі стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях, як пристосування, компроміс та уникання. На сьогодні прабатьки знаходять взаєморозуміння скоріше зі своїми дітьми, ніж з онуками. Проблема взаєморозуміння старшого покоління і молоді ніколи себе не зживе, оскільки та культура, на якій виховане одне покоління, здається частково, а то й зовсім незрозумілою для іншого покоління. Нові покоління діють, виходячи з результатів, які дісталися у спадок від попередніх, проте ставлення до цього спадку є вельми вибіркоким. Вони приймають те, без чого неможливе подальше їхнє існування і розвиток, і заперечують те, що, з їхньої точки зору, вже застаріло і втратило будь-який сенс. Низька культура міжособистісного спілкування в родині призводить до фрустрації значущих потреб особистості в оцінці і самооцінці, у визнанні, в емоційному контакті, в увазі, співпереживанні, розумінні, що викликає внутрішньо-особистісні конфлікти, знижує задоволеність сімейними відносинами.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо в дослідженні інших механізмів міжпоколінних взаємовідносин в сім'ї, у гендерних особливостях стратегій поведінки в конфлікті, у знаходженні шляхів конструктивної взаємодії поколінь, заснованої на взаємній любові, повазі, емпатії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бережная М. С. Психологическое консультирование по проблемам межпоколенческого общения в семье: Автореф. дис. канд. психол. наук / М. С. Бережная. – М.: Знание, 2011. – 169 с.
2. Вдовина М. В. Специфика межпоколенных конфликтов в семье / М. В. Вдовина // Демографические исследования. – М.: Социально-технологический институт МГСУ, 2006. – 462 с.
3. Глотов М. Б. Конфликт между поколениями / М. Б. Глотов // Социологическая энциклопедия. – М.: АСТ, 2004. – С. 42-48.
4. Жукова С. А. Технология межпоколенных коммуникаций / С. А. Жукова // Международный Год Пожилых Людей: социальные исключения по полу и возрасту / Материалы межрегиональной конференции. – Саратов: Изд. дом «Пароход», 2000. – 185 с.
5. Малкина-Пых И. Г. Психосоматика. Справочник практического психолога / И. Г. Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2008. – 563 с.
6. Микляева А. В. Социальная идентичность личности: содержание, структура, механизмы формирования: Монография / А. В. Микляева,

REFERENCES

1. Berezhnaya, M. S. (2011). *Psikhologicheskoe konsultirovanie po problemam mezhpokolencheskogo obshcheniya v semie* [Psychological counseling on the issues of intergenerational communication in a family]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow: Znanie [in Russian].
2. Vdovina, M. V. (2006). *Spetsifika mezhpokolennykh konfliktov v semie* [The specificity of the intergenerational conflict in the family]. *Demograficheskie issledovaniya – Demographic researches*. Moscow: Sotsialno-tekhnologicheskiiy institut MGSU [in Russian].
3. Glotov, M. B. (2004). *Konflikt mezhdru pokoleniyami* [The conflict between generations]. *Sotsiologicheskaya ehntsiklopediya – Sociological encyclopedia*. (pp. 42-48). Moscow: AST [in Russian].
4. Zhukova, S. A. (2000). *Tekhnologiya mezhpokolennykh kommunikatsiy* [Technology of intergenerational communications]. *Proceedings of the Interregional Conference Mezhdunarodnyy God Pozhilykh Lyudey: sotsialnye iskluyeniya po polu i vozrastu – The international Year of Older Persons: social exclusion by gender and age*. Saratov: Izd. dom «Parokhod» [in Russian].
5. Malkina-Pyh, I. G. (2008). *Psikhosomatika. Spravochnik prakticheskogo psikhologa* [Psychosomatics. A Handbook of a practical psychologist]. Moscow: EHksmo [in Russian].
6. Miklyaeva, A. V. (2008). *Sotsalnaya identichnost lichnosti: sodержanie, struktura, mekhanizmy formirovaniya: monografiya* [Social identity:

П. В. Румянцева. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2008. – 92 с.

7. Повалий Л. В. Сучасні тенденції виховання молодого покоління на українських національних традиціях / Л. В. Повалий // Теоретико-методологічні проблеми розвитку особистості в системі неперервної освіти: матеріали методолог. семінару АПН України (16. 12. 2004 р.) / Голов. ред. С. Д. Максименко. – К.: Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2005. – 420 с.
8. Садовский М. Г. О структуре отношений между поколениями в семье / М. Г. Садовский, А. А. Глисков // Преемственность поколений: диалог культур. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1996. – 189 с.
9. Смирнова Т. В. Пожилые люди: стереотипный образ и социальная дистанция / Т. В. Смирнова // Социологические исследования. – СПб.: «Издательство СОЮЗ», 2008. – 475 с.
10. Feuer L. S. *The Conflict of Generations. The Character and Significance of Student Movement* / L. S. Feuer. – New York, 1969. – P. 527.

content, structure, mechanisms of formation: monograph. Saint Petersburg: Izd-vo RGPU im. A. I. Gertsena [in Russian].

7. Povaliy, L. V. (2005). *Suchasni tendentsii vykhovannia molodoho pokolinnia na ukrainskykh natsionalnykh traditsiyakh* [Modern trends in the education of the younger generation of Ukrainian national traditions]. Maksimenko, S. D. (Eds). *Materialy metodol. seminary APN Ukrainy: Teoretiko-metodologichni problemy rozvytku osobystosti v systemi neperervnoi osvity – Proceedings of the methodological seminar, the APS of Ukraine from '2004: Theoretical and methodological problems of personality development in the system of continuous education*. Kyiv: Institut psihologii im. G. S. Kostyuka APN Ukrainy [in Ukrainian].
8. Sadovskiy, M. G. (1996). *O strukture otnosheniy mezhdru pokoleniyami v semie* [On the structure of relations between the generations in a family]. *Preemstvennost pokoleniy: dialog kultur – The continuity of generations: the dialogue of cultures*. Saint Petersburg: Izd-vo S.-Peterb. un-ta [in Russian].
9. Smirnova, T. V. (2008). *Pozhilye lyudi: stereotipnyy obraz i sotsialnaya distantsiya* [Older people: stereotypic image and social distance]. *Sotsiologicheskie issledovaniya – Sociological researches*. Saints Petersburg: «Izdatelstvo SOYUZ» [in Russian].
10. Feuer, L. S. (1969). *The Conflict of Generations. The Character and Significance of Student Movement*. New York [in English].

*Ольга Владимировна Литвинова,
кандидат психологических наук, доцент кафедры психологии, педагогики и философии,
Дарья Владимировна Коломойчук,
студентка IV курса специальности «Психология»,
Кременчугский национальный университет им. М. Остроградского,
ул. Первомайская, 20, г. Кременчуг, Украина*

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СТРАТЕГИЙ ПОВЕДЕНИЯ В КОНФЛИКТЕ МЕЖДУ ПРЕДСТАВИТЕЛЯМИ РАЗНЫХ ПОКОЛЕНИЙ В СЕМЬЕ

Одной из актуальных проблем современного общества является проблема взаимоотношений между представителями разных поколений в семье. В ситуации тотальной социальной нестабильности семья становится тем институтом, в котором человек находит психологический ресурс для выживания, восстанавливает силы, получает эмоциональную поддержку. Однако семейные взаимоотношения могут быть конфликтными, деструктивными, что вызвано возрастными, гендерными особенностями участников конфликта, несоответствием ценностных ориентаций, особенностями жизненного опыта представителей разных поколений. В современной научной литературе, в которой рассматривается проблема взаимоотношения поколений, преобладают два подхода. В первом случае авторы обосновывают идею глобального разрыва между поколениями, который постоянно усугубляется. С другой точки зрения, периоды конфликтов между старшим и младшим поколениями сменяются периодом преемственности. Межпоколенный конфликт в семье может быть обусловлен разрывом между ценностными ориентациями детей и родителей; как деформация межличностного общения и нарушение механизмов понимания; как сложность эмоциональной сепарации детей; как следствие воспитания; как отсутствие четкой психологической дистанции между поколениями; как неадекватность самооценки членов семьи на основе негативного личного опыта. Следствием конфликтов между представителями различных поколений в семье может стать разрыв родственных связей, состояние напряженности в отношениях, эмоциональные нарушения, физическое насилие и даже распад семьи. Проведенное пилотажное исследование психологических особенностей стратегий поведения в конфликте выявило определенные различия в поведении представителей старшего поколения в ситуациях конфликта со своими детьми и внуками. При возникновении конфликтной ситуации с детьми старшее поколение отдает предпочтение такому стилю, как компромисс, что предусматривает взаимодействие, общение, конструктивный диалог, возможность идти на уступки. В конфликте с внуками бабушки и дедушки выбирают чаще всего приспособление и избегание, нежелание портить отношения, они отдают предпочтение передаче главенства мнений младшему поколению. Полученные данные требуют дополнительного уточнения, выявления социально-психологических факторов, которые могут оказывать влияние на такое поведение представителей старшего поколения в ситуации конфликта. В качестве таких факторов можно выделить совместное или отдельное проживание, финансовое состояние, мотивы поведения, пол внука и пра-родителя, родство по материнской или отцовской линиям и т.д.

Ключевые слова: семья, поколения, конфликт, взаимодействие между поколениями, компромисс, избегание.

*Olha Litvinova,
PhD (Candidate of Psychological Sciences), associate professor,
Department of Psychology, Pedagogy and Philosophy
Daryna Kolomoichuk,
4th-year student, Faculty of Psychology,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University,
20, Pershotravneva Str., Kremenchuk, Ukraine*

PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF BEHAVIOUR STRATEGIES IN INTERGENERATIONAL FAMILY CONFLICTS

One of the urgent issues of the modern society is a problem of the relations between people of different generations in a family. In case of total social instability the family becomes an institution where a person finds psychological resources for survival and emotional support. However, family relations may be destructive, which is caused by age, gender characteristics of conflict participants, the discrepancy of value orientations, peculiarities of life experiences of different generations. In modern literature, the issue of intergenerational relations is based on two approaches. In the first case, authors justify the idea of a global gap between generations, which is constantly getting worse. From another point of view, periods of conflict between the older and younger generations are replaced by a period of continuity. Intergenerational family conflicts may be also caused by the gap between the value orientations of children and parents, which is considered as the deformation of interpersonal communication and violation of the mechanisms of understanding; as the complexity of emotional separation of children; as a result of education; as the lack of clear psychologi-

cal distance between the generations; as the inadequate self-esteem of family members on the basis of a negative personal experience. A consequence of intergenerational family conflicts may be a gap of kinship, the state of tension, emotional disorders, physical violence, and even family fragmentation. The carried out pilot study of the psychological peculiarities of behavioural strategies in intergenerational family conflicts has shown some differences in the behaviour of the older generation in conflict situations with their children and grandchildren. In case of a conflict situation with children the older generation representatives prefer compromise as a style of behaviour, which provides interaction, communication and a possibility of making concessions. In the conflict with their grandchildren, grandparents often choose the adjustment and avoidance, they do not want to harm the relations, and prefer following the views of the younger generation. These researches require further clarification, finding the social and psychological factors that can influence the behaviour of the older generation in conflict situations. These factors include living conditions, financial status, motives of behaviour, gender of a grandchild and a grandparent, agnation or cognation peculiarities, etc.

Keywords: family, generation, conflict, interaction between generations, compromise, avoidance.

Подано до редакції 01.03.2016

Рецензент: д. психол. н. К. В. Седих
